

збереження власної культурної ідентичності, але зі зростаючим акцентом на інтеграцію в єдиний соціальний простір. Влада намагається досягти цього, підтримуючи місцеві громадські організації, які працюють над інтеграцією іммігрантів, розширюючи доступ нових громадян до соціальних послуг та освітніх ресурсів.

Таким чином, мультикультуралізм у Західній Європі відображає різні підходи в таких країнах, як Франція, Німеччина та Велика Британія. Франція зосереджується на інтеграції іммігрантів у республіканську ідею єдності та світськості, тоді як Німеччина проводить політику інтеграції, що враховує культурні особливості великих іммігрантських громад з тривалою історією проживання в країні. Велика Британія демонструє ліберальний підхід, допускаючи збереження культурної ідентичності, але все більше зміщуючи акцент на інтеграцію та спільні цінності, особливо в контексті сучасних викликів. Кожен з цих підходів відображає специфічні історичні та соціальні реалії кожної країни, але всі вони стикаються зі схожими викликами – питанням соціальної згуртованості, ризиком сегрегації та необхідністю знайти баланс між культурною ідентичністю та національною єдністю.

Список використаних джерел :

1. Ляпіна Л. А. Мультикультуралізм у контексті комунітаристського дискурсу. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. 2013. Т. 11, Вип. 199. С. 23–26.
2. Івасечко О. Я. Криза політики мультикультуралізму в Європі: причини та наслідки. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. 2017. Вип. 19. С. 141–150.
3. Ковалинська І. В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому дискурсі. *Освітологічний дискурс*. 2016. № 1 (13). С. 65–78.

Штепа Олексій

*кандидат філософських наук, доцент
кафедри культурології, філософії та музеєзнавства
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
(м. Полтава)*

ПРОБЛЕМА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПЕРЕХІДНИЙ ПЕРІОД ГЕНЕЗИ ВІТЧИЗНЯНОГО СОЦІУМУ: ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ ДИСКУРС

Входження України до європейського соціокультурного та цивілізаційного простору не можливе без утвердження у вітчизняному соціумі

європейських культурних та політико-правових цінностей. Саме цей філософський феномен може виступити рушійною силою для трансформації національної ментальності, зокрема і правової, подолання її деструктивного впливу на державотворчі процеси українців. Саме тому ми і розглянемо поняття та особливості формування й рецепції цінностей на вітчизняних теренах.

У науковій літературі відсутнє єдине визначення поняття цінностей. Так, український філософ В. Левкулич зазначає, що цінності – це стійке переконання в тому, що певний тип поведінки чи дії має перевагу в існуючому типі культури (культурному континуумі). Цінності, на його думку, є елементом культури, який складає основу нормативного механізму регуляції соціальної поведінки. Автор переконаний, що ціннісні орієнтації утворюють найвищий рівень в ієрархії диспозиційних утворень, вказуючи на схильність до певного сприйняття умов життя та діяльності, а також поведінки [1, с. 275].

Філософи М. Підлісний та В. Шубін зауважують, що цінність – це людський вимір речей... Цінність, з точки зору дослідників, є буття речей для людини, її функціональне буття, усвідомлюване як таке самою людиною, тобто необхідне суб'єктивне визнання суб'єкта цінністю, її освоєність ціннісною свідомістю. Отже, на їх думку, ми розумієм цінність як позитивну та негативну значущість речі, події, явища, процесу для людини яка виникає в результаті ціннісного відношення на суб'єкт-об'єктному та міжсуб'єктному рівнях [3, с. 74].

В. Левкулич слушно наголошує, що цінність є класичним інтерпретаційним конструктом, предметом інтерпретації, єдність якої полягає в тому, що саме людина вважає цінним, які цінності оцінюються нею з позицій того чи іншого ідеалу... На його думку, йдеться про встановлення відповідності між індивідом та об'єктом, на який спрямоване розуміння [1, с. 276].

У даному дослідженні під європейськими цінностями ми будемо розуміти соціально значимі в європейському цивілізаційному та соціокультурному просторі уявлення про нематеріальні суспільні блага, основною метою інституціалізації яких є становлення громадянського суспільства та правової держави. Критерієм відбору таких цінностей вважаємо їх потенційний конструктивний вплив на трансформацію національної політико-правової ментальності та вітчизняні державотворчі процеси.

Варто наголосити на тому, що специфіка формування нових (або запозичення європейських) цінностей в Україні зумовлена проходженням вітчизняним соціумом в період сучасного державотворення (з 1991 року) одразу двох так званих «перехідних» періодів свого розвитку. Перший з них розпочався після розпаду СРСР та ознаменувався здобуттям Україною статусу незалежної держави та суб'єкта міжнародних відносин. Для нього було характерним формування таких «посттоталітарних» цінностей як демократія, свобода слова,

ринкова економіка, ідеологічний плюралізм тощо. Другий пов'язаний з протестними акціями 2013–2014 років, що в українському інформаційному просторі отримали назву «Революції Гідності». Він характеризується поступовим утвердженням у соціумі таких цінностей, як справедливість, рівність, свобода, верховенство права, гідність, толерантність, самореалізація тощо.

Досліджуючи цінності перехідного періоду, українські автори М. Підлісний та В. Шубін зазначають, що звільнення з-під влади домінуючих цінностей, розкріпачення людини, розвиток її свободи та незалежності призводять не тільки до розпаду системи вищих цінностей, але й до виникнення найрізноманітніших систем ціннісних орієнтацій, що відображають інтереси, ідеали різних соціальних груп, прошарків, окремих осіб. На їх думку, «змінюється і сама структура цінностей: між опозиційними, полярними цінностями складається широкий спектр проміжних, багатих за відтінками, відносини між якими будуються не за ієрархічним принципом субординації» [3, с. 84].

Так, у пострадянський період в Україні відбувається формування нових соціальних прошарків з притаманним їм набором цінностей та ідеалів (олігархат, малий та середній бізнес, інтелігенція, службовці, робітництво тощо). А у 2014 році спостерігається розкол між «проукраїнськими» («проєвропейськими») громадянами та їх «прорадянськими» («проросійськими») опонентами. Зовнішнім, надзвичайно деструктивним у державотворчому дискурсі проявом цього аксіологічного конфлікту, стало розгортання збройного протистояння на Сході країни за участі іноземної держави.

Досліджуючи процес взаємодії традиційних і нових цінностей у перехідний період, філософ Г. Нарядько услід за Н. Розовим виокремила такі принципи конструктивної аксіології:

1. Принцип подвійності. Він стверджує, що побудувати нові цінності означає помітити існуючі можливості та тенденції у межах відповідного «горизонту розгортання» [2, с. 65]. Наприклад, після розпаду СРСР нова політична еліта широко використовувала ще радянські ідеї рівності, справедливості, солідарності, соціальної держави тощо.

2. Принцип помірної концепції. Відповідно до нього не потрібно протиставляти традиційні та нові цінності. Навпаки, необхідно прищеплювати нові, актуально значущі ідеї до архетипу культурної традиції, що зберігається [2, с. 65]. Так, у сучасному українському суспільстві спостережіється підвищений інтерес до національної історії. Наслідком цього процесу, зокрема, стало поєднання традиційних українських цінностей (наприклад, свободи, рівності, солідарності, справедливості запорізького козацтва) з ідеями європейської політико-правової думки.

3. Принцип множинності підпор. Він заперечує існування єдиного джерела цінностей. Силу цінностям надає органічний зв'язок взаємних підпор, який пронизує основні сфери людського існування [2, с. 65]. У даному контексті, наприклад, варто назвати поєднання в якості джерела цінностей, традиційну національну культуру, ідеали Майдану та цінності західної цивілізації.

5. Принцип органічності ціннісних систем регулює правила взаємного співвідношення цінностей під час ухвалення рішень. Ця збалансованість та взаємне обмеження сил є необхідною умовою розвитку соціальних систем [2, с. 65]. Ідеалом національного державотворчого процесу, наприклад, має стати примат національних цінностей над груповими й індивідуальними.

Як зазначають М. Підлісний та В. Шубін, нові цінності встановлюються соціальними аутсайдерами, що знаходяться у зовнішній або внутрішній еміграції [3, с. 84]. Так, у радянський період основними «архітекторами» нової ціннісної системи стали дисиденти та представники української діаспори в країнах Заходу. В останні ж роки цю функцію перебрав на себе представники середнього класу (малий та середній бізнес, радикальна інтелігенція, студентство, учасники військових дій на Сході тощо) і та ж таки українська діаспора в країнах західного світу.

У той же час представники правлячої еліти, що втрачають владу, впливовість, престиж прагнуть відстояти колективні цінності, а з ними і свої привілеї. М. Підлісний та В. Шубін наголошують, що переконані в непорушності, священності, зверхності вищих цінностей, вони нерідко вдаються до насильства, ініціюють соціальні конфлікти, розпалюють у суспільстві ворожнечу, ненависть, породжуючи страх та жорстокість. Опір змінам, на їх думку, чинять не тільки ті, хто особисто зацікавлений у реставрації старих порядків. Учені переконують, що «розрив традиційних зв'язків, руйнування соціальної ієрархії позбавляє опори в житті деяким верствам населення, які бачили в існуючій соціальній системі гарантію стабільності і пов'язували з нею свої життєві перспективи. Тому частина цих людей може стати на шлях активної боротьби за відновлення колишнього режиму, мотивуючи свою поведінку захистом високих ідеалів» [3, с. 84].

Зокрема, після розпаду СРСР в українському суспільстві сформувалися соціальні прошарки та політичні сили, що сповідували ідеї реваншизму, відродження «нерушимого союзу братніх народів», відновлення планової системи економіки тощо. Суспільні зрушення 2014 року також викликали суперечливі реакції. Окремі представники економічної та політичної еліти, а також певна частина громадян (у першу чергу мешканці східних регіонів країни та люди старшого віку) категорично не сприйняли ідею зміни цивілізаційного вектору розвитку на європейський. Метою своєї боротьби ці соціальні групи

проголосили «захист російської мови та духовних цінностей», «опір натівській агресії», «справедливий соціальний устрій» тощо.

Як слушно зазначають М. Підлісний та І. Шубін, якщо в стабільні періоди універсальні цінності зближуються з колективними й у них на перший план висувається нормативний аспект, то в перехідні періоди універсальні цінності трактуються як такі, що дають людині право на заперечення існуючих норм і на творення нових [3, с. 85]. Наприклад, посиляючись на проаналізовані нами в попередньому розділі ідеї Справедливості, Свободи та Рівності, кожна з протиборчих груп українського соціуму 2014 року (умовні «майдан» та «антимайдан») обстоювали своє власне бачення шляху його розвитку.

М. Підлісний та В. Шубін переконують, що для перехідних періодів історії характерні реноваційні процеси, пов'язані з переосмисленням традиційних для даної культури цінностей, які можуть втратити статус вищих, продовжуючи проте існувати в ціннісній системі нарівні з іншими. До основних вимог очищення, оновлення традиційних цінностей, за їх спостереженнями, можуть належати як ідеалізація минулого, коли ці цінності виступали ніби в чистому, незамутненому вигляді (наприклад, ідеали раннього християнства чи патріархальної общини), так і нові реалії, які у своєму утвердженні потребують підтримки традиційних цінностей, що надають кожній культурі унікальності та неповторності [3, с. 86]. В українському пострадянському та постмайданному соціумі спостерігаємо поєднання традиційних національних цінностей (справедливість, свобода, рівність, солідарність) з новими європейськими (верховенство права, загальний добробут, гідність тощо).

Важливим аспектом формування вітчизняної системи цінностей у перехідний період є утвердження так званих постматеріалістичних цінностей. М. Підлісний та В. Шубін переконують, що постматеріалістичні цінності є умовами, що надають максимальну можливість розвитку та самореалізації особистості. Ця система, на їх думку, дає імпульс ініціативі та творчим можливостям. Домінують термінальні цінності, які орієнтовані на майбутнє. Перехід до цієї системи, з точки зору авторів, означає моралізацію, одухотворення, демілітаризацію усіх форм суспільної діяльності [3, с. 75]. Варто відзначити, що перевага духовного начала над матеріальним віддавна була характерною для українського етносу. Цю ідею можна чітко прослідкувати в народних казках «Правда і Кривда», «Названий батько», «Про дідову дочку та бабину дочку», у низці пісень, байок та легенд.

Отже, можна відзначити, що рецепція європейських політико-правових цінностей може стати інструментом конструктивного впливу на вітчизняні поведінкові стереотипи у сфері праворозуміння. Особливо це актуально на сучасному етапі еволюції українського соціуму, під час так званого «перехідного періоду» між пострадянською та європейською епохою його буття. Саме зараз у

надрах спільноти відбувається формування та утвердження нових суспільних цінностей та ідеалів, а також запозичення європейських.

Список використаних джерел :

1. Левкулич В. Справедливість як соціокультурна цінність. *Гілея*. 2017. № 7. С. 273-277.
2. Нарядько Г. Сучасний вектор розвитку ціннісної парадигми соціуму. *Мандрівець*. 2015. № 2. С. 64–67.
3. Підлісний М. Шубін В. Цінності та буття особистості. Монографія. Дніпропетровськ: ДДФА, 2005. 128 с.

Шуба Олег

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка
(науковий керівник – П. Кравченко)
(м. Полтава)*

РАЦІОНАЛІСТИЧНА ЕТИКА СОКРАТА І ЇЇ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОСВІТИ

Раціоналістична етика Сократа має важливе значення в історії філософії та є основою для розвитку моральної думки, побудованої на самопізнанні та пізнанні світу [4, с. 27–34]. Сократ прагнув виявити універсальні моральні принципи, які б стали напрямними для людини у досягненні доброчесності через раціональне усвідомлення [5, с. 50–53]. Його діалогічний метод залишився актуальним і в сучасному освітньому процесі, де на перше місце виходять критичне мислення та здатність до рефлексії [1, с. 45–48]. Метою цієї роботи є дослідження значення сократівської етики для сучасної освіти та її перспективи в майбутньому навчанні [13, с. 120–123].

Етична система Сократа ґрунтується на переконанні, що знання є ключовим фактором досягнення чесноти, а незнання – це джерело помилок і аморальних вчинків [5, с. 60–62]. На відміну від софістів, які вважали моральні норми відносними, Сократ був переконаний, що справжня етика повинна базуватися на об'єктивному пізнанні істини [8, с. 60–64]. Людина, яка знає, що таке добро, обов'язково буде діяти згідно з цими знаннями [4, с. 27–34]. Такий підхід є фундаментом для формування самокритичного мислення та самопізнання, що особливо важливо для освітнього процесу [1, с. 45–48].

Сократ також вважав, що знання і чеснота невід'ємні одне від одного: людина, яка розуміє моральні цінності, здатна поводитися відповідно до них [5, с. 75–78]. Цей підхід є протиставленням вченню софістів, які наполягали на релятивізмі моралі [8, с. 65–68]. Для Сократа чеснота була безумовним знанням,